

Han Diepraam's sanatoriumjaren

Van begin 1943 tot eind 1955, in beeld en bijschrift

Han Diepraam, 2014

Zo begon het

Het begon in 1943. Op de Openbare Lagere School op de Lange Hilleweg in Rotterdam – Zuid. Ik zat in de 2^e klas. Meneer Begeer was de meester, hoewel we hem zo niet mochten noemen. Hij was 'Meneer Begeer'. Overigens niet onbekend in Rotterdam en evenmin daarbuiten. Behalve onderwijzer was hij net als Piet Bakker auteur. Hij schreef *Wespen en Horzels*, een roman over een school in oorlogstijd. Ik heb het boek op de boekenplank. Het gaat gedeeltelijk over mijn moeder, mijn broer Aat en mijzelf. Ook schreef hij jongensboeken, zoals *Jaap Schilt*. Begeer blonk niet uit in vriendelijkheid, hij kon wel prachtige rijmen maken. Toen ik in 1943 terecht kwam in het Zuiderziekenhuis aan de Groene Hilledijk (tegenwoordig het Maasstad Ziekenhuis aan de Maasstadweg), stuurde de 2^e klas mij een helaas verloren ansichtkaart met alle namen, zoals Keessie Klootwijk, Jantje Priem en Henkie Nijs, zoontje van Dirk Nijs, de 'burgemeester' van Rotterdam-Zuid en bekend voetbalscheidsrechter.

Meneer Begeer had daarbij een lang gerijmd vers geschreven, waarvan ik me maar twee regels herinner. *Ga maar voort met zieken dragen, en natuurlijk ook met zusters plagen... Eet maar lekker heel veel honing, zodat je dik wordt als een koning*. Het was oorlog, alles was op de bon en weinig mensen zullen zich toen de smaak van honing hebben herinnerd, ik tenminste niet.

Het was eind april of begin mei dat ik formeel ziek werd. Eerder was er al wat mis met me, want onze huisarts dokter Bronkema, had me al een paar maanden ervoor naar het Consultatiebureau TBC gestuurd, op de Baan. Daarna kwamen de krasjes inderdaad op. Ik was besmet geweest met tbc, maar die leek niet actief. De dokter stelde mijn ouders gerust, want Han heeft het al overwonnen door zijn goeie gezondheid. Van de drie, broer Aat en zusje Riek was ik inderdaad de sterkste. Als er een eitje was, kreeg Aat dat. Ik niet, want ik zag er welvarend uit.

Totdat er in de 2^e klas iets met me gebeurde wat ik me nog volledig voor de geest kan halen. Ik kreeg tijdens het rekenen een bloedneus en niet zo'n kleintje ook. Het donkergroen gekleurde schrijfblad van de schoolbank zat vol met mijn rooie spetters.

Op mijn rekenschrift met deelsommen lagen ook bloeddruppeltjes, ze gingen tot in de twee richels voor pen en potlood. Gelukkig niet op de rug van de jongen voor me. Ik had geen zakdoek, dus veegde ik het bloed met mijn mouw weg. Begeer liep controlerend tussen de schoolbanken. Af en toe wees hij een leerling op iets; zoals "Als je schrijft moet je niet met je neus op het papier voor je zitten", of "Probeer je getallen leesbaar te maken zodat ik de sommen kan nakijken", en "Pas op dat je niet met inkt morst als je je pen in de inktpot doopt". Hij lette overal op. Zijn vermaningen waren niet alleen streng, maar meestal ook vriendelijk. Ik zag dat hij dichterbij kwam en kneep met twee vingers mijn neus dicht. Daardoor kon ik met geen mogelijkheid een enkel cijfertje op papier krijgen. Toen hij naast mijn bank was, stopte hij en trok mijn hand van mijn neus, terwijl hij zei: "Als je verkouwe bent, pak dan je zakdoek." Terwijl hij dat zei, druppelde het bloed op mijn schrift. "Verdraaid, Diepraam, heb je in je neus zitten pulke...?" Wat kon ik zeggen? Alleen dit: "Het kwam ineens, meneer." Toen het bloeden aanhield, snapte hij dat er wat aan de hand was. Hij pakte me bij mijn schouder en trok me mee naar de wasbak naast de deur van klaslokaal. Hij pakte de spons die diende om het krijt van het schoolbord te wissen, maakte die nat onder de kraan en kneep die in mijn nek uit. "Hou je hoofd achterover, knul", en hij maakte de spons opnieuw nat. Het hielp zowaar een beetje, maar even later begon het opnieuw. Hij herhaalde de procedure, maar toen haalde het weinig uit. Het bloed stak erg af tegen de witte wasbak en dat was waarschijnlijk de reden dat hij zei dat ik maar naar huis moest gaan.

Dat deed ik maar al te graag, want schoolgaan heb ik nooit een pretje gevonden. Ik was in een paar tellen thuis, want de school lag naast onze deur. Maar het ging niet beter. Mijn vader fietste laat in de avond nog naar dokter Bronkema die haar praktijk had in het Tuindorp Vreewijk, een aardig eindje op de late avond in oorlogstijd. Een aanhouding was niet ondenkbaar, de vordering van Pa's rijwiel ook niet. Zijn riskante fietstocht bleek in elk geval tevergeefs. Onze huisarts was niet thuis of gaf niet thuis. Thuisgekomen bleek de neusbloeding niet gestopt, maar vervolgens kwam er ook bloed uit mijn oren. Pa ging lopend naar de dichtstbijzijnde huisarts en die was vlakbij, hij was zelfs een klant van mijn vader. En nog thuis ook. Hij kwam in zijn pyjama aan de deur, enigszins knorrig. Pa deed zijn verhaal. De man begreep het en vertelde hem dat neus dichtknijpen op korte termijn het beste was. En zo gebeurde. Pa en Moe knepen beurtelings de neus van Han om de beurt dicht. Ik viel met open mond in slaap.

's Anderendaags kwam dokter Bronkema. Toen die ook de blauwe plekken in mijn hals en verspreid over mijn borstkas zag, kwam het vonnis. Meteen naar het

ziekenhuis. In een ziekenauto ging ik, protesterend, want toen de ziekenbroeder me de trap af droeg, klampte ik me aan de trapleuning vast en schreeuwde woedend dat ik niet ziek was. We reden naar het Zuiderziekenhuis waar ik op de kinderafdeling terecht kwam. Ik meen ik op Zaal 10. Daar verbleef ik een tiental weken. De behandelende arts was Dr. Jonxis die later hoogleraar kindergeneeskunde in Groningen werd. Zo begonnen ze dus, mijn sanatoriumdagen, op een dag in de lente van 1943. Samengevat geven de fotografische beelden in dit cahier met de daarbij behorende bijschriften losse persoonlijke indrukken weer van die eindeloze jaren, samengevat in momenten, uren, weken, maanden en jaren.

De Glazen School op Zuid

De Glazen School lag aan het eind van de Lange Hilleweg, op nummer 235. Daar, in de tweede klas van meneer Begeer (Piet Begeer, de schrijver) begonnen de bloedingen. Die 2^e klas was helemaal rechts op de 2^e etage.

Vlak naast de schoolingang was ons huis, op de Lange Hilleweg 233c, ons huis dat ik pas tussen Kerst en Nieuwjaar 1955 terugzag, na bijna 13 jaar. Ik was dus met drie stappen op school en na schooltijd ook zo weer thuis.

Dit plaatje toont het huidige Zuidplein, niet ver van mijn ouderlijk huis en daarnaast een beeld van de overkant nu. Vroeger stond op de plek van dat grote flatgebouw een Rooms-Katholieke kerk. Waar nu winkels en zo staan was de pastorie en een klooster met school.

Het Zuiderziekenhuis 1943-1946

Van genoemde kinderafdeling tijdens mijn opname daar heb ik geen foto's. Dit is de ingang van het ziekenhuis. Daarachter is een groot binnenplein met links die kinderafdeling. Ernaast een foto van de genoemde Dr. Jonxis.

Wel heb ik een kiekje dat genomen is in de zomer van 1943. Ik was net zeven jaar geworden en een omdat ik een beetje was opgeknaapt, mocht ik weer op. Enkele verpleegsters liggen op hun buik in het gras van een breed gazon. Han of Hanny Diepraam zit schrijlings op de rug van de vierde links. Het ziet er idyllisch vrolijk uit, maar 't was midden in de oorlog. Omdat er steeds meer gewonde Duitse militairen in het ziekenhuis moesten worden opgenomen, ontstond er een toenemende druk op de artsen, het verplegend personeel en de patiënten.

Een ansichtkaart van een echt Rotterdams beeld, de spoorbrug. Ik ontving die van mijn broer en zus, Aat en Riek. Helaas is de datum niet meer leesbaar. Hij is geschreven door mijn moeder, ik herken haar handschrift.

Een oude foto (1939) van het Poortgebouw van het Zuiderziekenhuis met in het midden de brede toegangsdeuren en de hoge fabrieksschoorsteen van het Ketelhuis dat zich binnen de poort in een rechtervleugel bevond. Aan de linkerkant van het Poortgebouw en binnen links was een vleugel waarin zich de administratie bevond. In het Poortgebouw was ook een grote wachtkamer voor de bezoekers.

Achter het Poortgebouw van 'het Zuider' was een rechthoekig plein dat uitkwam op het Hoofdgebouw. Haaks op dit gebouw stonden twee vleugelgebouwen, zoals te zien is op

deze foto. Aan de linkerkant op de foto zie je voorbij de administratievleugel een weg met die een hoek omgaat bij de genoemde linkervleugel van het Hoofdgebouw. In dat gedeelte was de kinderafdeling waar ik een paar maanden op Zaal 10 heb gelegen. Daar heb ik geen foto van. Vandaar werd ik begin 1944 overgeplaatst naar het zogenaamde Koch Paviljoen voor kinderen met tbc. Dat was niet vanwege een toen ontdekte tuberculose, maar vooral omdat de kinderen daar extra voeding kregen. De aanvoer van die extra voeding (zoals men die in de oorlog noemde) was geregeld door Dr. Jonxis, hetgeen in de korte biografie staat die ik van hem heb en hiernaast plaats.

Twee plaatjes van het Koch Paviljoen, intern meestal Paviljoen III genoemd. Dit paviljoen was voor kinderen met tbc die daar konden kuren in oorlogstijd omdat het Rotterdamsch Zeehospitium te Katwijk aan Zee (zie verderop) tijdens de oorlog verplaatst was naar een hotel in Paterswolde. Het paviljoen was overigens niet vernoemd naar Robert Koch, maar naar de rijke Rotterdamse tabakshandelaar Koch (mogelijk verre familie van de ontdekker van de tuberkelbacil). Ik lag daar op Zaal 2. Het Koch Paviljoen. Er waren in totaal drie van zulke tbc-paviljoens; een voor vrouwen, een voor mannen en dus de eerste in de rij op het grote gazon naast de gebouwen was voor kinderen. Het was een houten gebouw met een zonneterras over de hele lengte. Daarop werden met redelijk weer de ledenkantjes gezet, want zon en buitenlucht heetten goed te zijn tegen tbc. De beide kiekjes dateren zijn midden 1944. Ook mijn vader zat naast mijn bed. In november 1944 werden er razzia's gehouden en mijn vader kwam in dat najaar maar een enkele keer op bezoek. Daarna waagde hij zich weer op straat. Wie ben ik op die plaatjes? Het tweede jongentje, de lachende.

Een groepsfoto op Bevrijdingsdag, met een groot deel van de patiëntjes en zusters van Paviljoen III. Ik zit in de tweede rij, derde van rechts, schuin onder de verpleegster in gebukte houding, die met het eenvoudige feestmutsje op. De namen van de kinderen staan me totaal niet meer bij, sommige van de gezichten echter wel. Hetzelfde geldt voor de verpleegsters. Die herinner ik me allemaal van hun gezichten. Op twee na, eerst de dikke zuster geheel links. Dat was zuster Maasse die mijn vader een half brood had gegeven tijdens de Hongerwinter. Geheel rechts Zuster Arendshorst, zij was de hoofdverpleegster.

Bezoekkaart van Zuider Ziekenhuis te Rotterdam, zoals het er staat. Heel bureaucratisch, een 'Bewijs van Toegang tot Joh. Diepraam' met de uren en dagen, afgegeven aan de familie voor 1 volwassen persoon (vader of moeder), uitgereikt den 29^e november 1944'.

De 'Afdeling van de Hoofdverpleegster Zr. Arendshorst' was het Paviljoen III. Die zuster Arendshorst staat ook op de eerdere foto. Voor mijn eerdere verblijf op de Kinderafdeling hadden mijn ouders een andere kaart. Ik heb in de oorlogsjaren eigenlijk twee keer in het Zuiderziekenhuis gelegen. De eerste keer tot Dolle Dinsdag 5 september 1944. Mijn moeder haalde me toen uit het ziekenhuis uit vrees dat dit zou worden gebombardeerd vanwege het

grote aantal gewonde en bewakende Duitse soldaten dat er verbleef. Op 11 november '44 moest ik weer terug en kwam ik weer in Paviljoen III terecht.

Een foto van jonge zieke kinderen op Zaal 2 in Paviljoen III. Op de achterzijde stond eerst 1946, maar 't moet in de eerste helft van 1945 zijn geweest. Ik sta parmantig achteraan, links. De jongen naast me, dus die in het midden, lag in op zaal in een bed naast me. Zijn ziektebeeld verergerde in de winter en hij stierf nog in oorlogstijd. Daarom staat hij ook niet op de foto van het Bevrijdingsfeest. De meisjes op de foto sliepen overigens op een andere zaal, al van jongs af werden de geslachten gescheiden. Voor een leukere foto waren we bij elkaar gezet.

Ten slotte nog een ansichtkaart van de Loosdrechtse Plassen die de ouders (fam. Bonderse) van een medepatiëntje naar mij in het Zuiderziekenhuis Paviljoen III, op zaal 4, hebben gestuurd. Er staat ook zaal 10 op, waar ik maar een verklaring voor weet. Hun zootje is mogelijk het jongetje met punthoedje op de eerste rij van het kiekje van de Bevrijdingsdag, Pauw Bonderse, zittend in het gras aan de voeten van de hoofdzuster. Pauw overleefde wel de oorlog, maar niet de tbc.

De jaren in het A.K.S. 1946-1951

In het voorjaar van 1946 ging ik naar het Amsterdamsch Kindersanatorium 'Hoog-Blaricum', afgekort als A.K.S. Voor die dagen was dat ver van huis. Mijn ouders zag ik om de beurt eens per week, de ene zondag mijn moeder, de andere mijn vader. Mijn broer en zus zag ik eenmaal per jaar op mijn verjaardag.

In feite had ik als Rotterdammertje naar het Rotterdamsch Zeehospitium in Katwijk aan Zee gemoeten, maar dat was op dat moment nog niet gerenoveerd na de oorlogsjaren waarin het de Duitse militairen van de *Atlantik Wall* er in gelegerd waren. Genoemd sanatorium, dat Zeehospitium lag namelijk in het *Sperrgebiet*, dus was in 1941 gedwongen in zijn geheel, patiënten, medische staf, verplegend personeel, ledikanten, medische outillage, enz. te verhuizen. Eerst naar een hotel in Zandvoort, maar daar ontstond al gauw dezelfde situatie. Daardoor koos de geneesheer-directeur Dr. Warns een hotel in Paterswolde, Groningen. Pas begin 1947 werd het gebouwencomplex in Katwijk weer als sanatorium in gebruik genomen.

Begin '46 was er wel plaats in 'Hoog-Blaricum' en zo kwam ik als 'rotjeknorder' tussen 'mokummers' terecht. Pas begin 1951 ging ik naar Katwijk en daar waren bijna alle patiënten Amsterdammers. In beide sanatoria bestond trouwens geen enkele animositeit, ook niet wat voetbal betreft. We waren elkaars lotgenoten, zowel in het A.K.S. als in het Zeehos.

Hoog-Blaricum stond in een bos- en heiderijke omgeving in het Gooi, vlakbij Blaricum, Huizen en Laren. Het was erg afgelegen, alleen daardoor voelde je het als

een soort quarantaine en zo spraken we erover, vaak bitter, zoals 'ze moeten ons niet meer, we zijn paria's' en dergelijke. Boslucht was een belangrijke factor die hoorde bij de kuur. Hierbij ook een van internet geplukte oude foto van het A.K.S. dat in 1912 werd opgericht. Met daarnaast een beeld zoals het er nu uit ziet, hoewel het niet meer de vroegere naam draagt, maar Revalidatiecentrum De Trappenberg heet. Mattijs heeft zowel van dit hoofdgebouw als van de afdelingen een en ander geschoten, toen ik in 2012 bij het 100-jarig bestaan een gedenkboek mocht presenteren.

Linksboven: op het terras van de Afdeling Rood (de meisjesvleugel was Blauw). Een bed is langs het muurtje van de terrasrand verschoven waarop zeven van de tien jongens van Zaal 2 zitten. In het bed zitten drie jongens. De meest linkse, naast de staande verpleegster, ben ik, 't blootst van allemaal. Zelfs op de zw/w-foto is te zien dat ik zomers gebruid ben. Het ging me toen redelijk goed. Ik neem daarom aan dat het de zomer van 1946 is geweest, hetgeen mijn moeder ook op de achterkant heeft genoteerd. Later heb ik er zelf 1947 van gemaakt, maar dat lijkt me onwaarschijnlijk, omdat de tbc juist in '47 hevig toesloeg.

Dat is nog niet te zien op de volgende foto. Weer op het terras, twee bedden naast elkaar, met de ledikanthekjes verplicht omhoog, een van de jongens die ook op de vorige foto staat (met gebogen hoofd naast de zuster), ligt in bed met een boekje. Ik buig me over het hekje en zo staan we samen op het plaatje. Ook op dit plaatje staat midden achterop '46 met een vraagteken. Ik heb daar eveneens abusievelijk later 1947 van gemaakt.

Achterop deze foto hetzelfde, vrijwel zeker tijdens de kerstdagen van 1946 gemaakt (idem wat de datering op de achterzijde stelt). Ik was tien geworden en ging naar zaal 3 voor de wat grotere jongens. Dat is te zien aan mijn negen zaalgenoten die allemaal ouder waren dan ik. De jongen die erg gebukt in de voorste rij zit, derde van rechts, ben ik. Duidelijk is de terugval te zien. Mijn rug deed toen al behoorlijk pijn.

Ook de volgende foto laat dat zien, ik zit in bed, voor het zaalraam, met toegeknepen ogen tegen het zonlicht, maar ik toon duidelijk minder dan op eerste twee foto's. Niet lang daarna bleek dat ik een tuberculeuze spondylitis had, dus naast de longen ook aan de wervelkolom. Twee van mijn nekwervels waren aangetast; vandaar die gebogen houding. Van zaal 3 ging ik naar zaal 1 van de afdeling, de zogenaamde Rood 1 zaal. Die was groter dan de overige zalen, geen tien maar 16. Zelfs jonge kinderen zoals de volgende twee fotootjes met kartelrandje tonen. Allemaal patiëntjes met bottuberculose.

Het plaatje met de zuster en een Indisch jongetje, met een schouderbladaandoening (dus een tuberculeuze artritis) is aandoenlijk. Fritsje Staal, ik weet zijn naam nog, was dan ook een lievelingetje van het voltallige verplegend personeel.

Op het terras van Rood 1 ligt een vijftal van die kleintjes in 1947. Vooraan links Robbie Estopey en Klaasje de Vries. Beide met een coxitis, tbc van het heupgewricht. Klaasje had ook fistels op zijn dijbeen zoals het verband laat zien.

En daar dan Han Diepraam in zijn eerste, dus gloednieuwe gipsbed. Van top tot teen gekluisterd door banden die mijn lichaam omhulden. Mijn hoofd ook met een hoofdband dat ik gekscherend 'mijn paardenhoofdstel' noemde. Naast mij zit mijn moeder die eens in de veertien dagen kwam (soms meer als ze durfde te liften, in 1947!). Ze heeft mijn hoofdband afgedaan. Dat mocht niet, mijn nekwervels hadden absolute rust nodig, dus mocht ik mijn hoofd ook niet bewegen. Haar excuus? 'Anders zien we zijn gezicht niet op de foto.' Ze lacht hier, maar thuis huilde ze, vertelde mijn vader veel later.

Daaronder links, Niek Heizenberg en Paul Kaiser, de eerste met een heupaandoening en Paul in een gipsbed met een lendenwerveltuberculose. Op de foto ernaast word ik uit het gipsbed getild, op vier zusterhanden gedragen...

Ook 's winters buiten, was het parool, dus op het winderige terras met een dikke trui die mijn moeder had gebreid. Ik kon goed tegen de kou, zoals blijkt. Mijn haar is naar achteren gewaaid.

Hier lig ik niet in het gips en ook niet op mijn buik, zoals na een jaar werd voorgeschreven vanwege doorligplekken op mijn schouders ofwel decubitusplekken tot op het bot. Het zal in de winter van 1947 zijn geweest. Ik heb een sanatoriumpyjamasje aan. Had ik geknoeid?

Zo vierde ik mijn 11^e verjaardag in het A.K.S.. Mijn gipsbed, deels zichtbaar op dit kiekje, werd naar de medicijn- en verbandkamer gereden waar mijn gasten met mij het feestje mochten vieren. Mijn moeder heeft de foto met mijn vaders Box-toestelletje genomen. Links naast me zit Pa, achter hem staat mijn broer Aat en mijn zusje Riek zit deels verscholen achter mijn sprei en deken. Tussen Riek en Aat staat mijn oma van vaders kant. Dit was op 10 augustus 1947.

Sinterklaas deed eveneens het A.K.S. aan, met achter hem Zwarte Piet. De Sint was een onderwijzer en Piet een jonge arts. Dit was in 1949 en elk kind kreeg een sinterklaascadeautje en een chocoladeletter. Ik kreeg een boekje, Bolke de Beer en de letter H en dat laatste was een plus, want de letters werden op gewicht geprijsd en de H was zwaarder dan de J. Voor mij gold dit, met de H meer Chocola.

Een kiekje van Paul Kaiser, het zoontje van Rijksduitsers die meteen na de oorlog naar Duitsland waren uitgezet. Paul bleef als tienjarige achter, want hij had tbc aan zijn lendenwervels en was in Hoog-Blaricum geplaatst. Dit is een foto uit 1951 toen hij al zover was opgeknapt dat hij op zijn buik mocht liggen. Paul kreeg nooit bezoek, alleen een pakje van zijn vader, want zijn moeder lag in Duitsland ook in een sanatorium. De sanatorium dominee, Ds. Bakker, maakte ook vaak een praatje met hem en bad dan voor zijn moeder. Na

zijn 'genezing' mocht hij naar huis, maar dat betekende, ook dat hij 'het land moest worden uitgezet', kind van 'ongewenste vreemdelingen'. Zijn ouders hadden zich in 1933 in Oost-Nederland gevestigd vanwege de economische crisis. Ze waren net als 'goeie' Nederlanders tegen het Nazi-regiem. Hoe gek dat ook klinkt, Paul stond ook in een slecht blaadje bij sommige verpleegsters, met name bij Zr.Heerdes, zwaar gereformeerd met wie ook ik vaak aan de stok had. Zij was en omdat mijn ouders Zevende-Dags Adventisten waren, had ik natuurlijk 'een brutale mond'.

Paul had verschrikkelijke heimwee en mocht vóór hij helemaal genezen was al naar zijn ouderlijk huis. Vier jaar later, toen ik al in het Zeehospitium lag, hoorde ik dat hij in Duitsland was overleden.

En dit is een foto van een merkwaardige, zij het korte belevenis tijdens mijn jaren in het Gooische Hoog-Blaricum. Een korte activiteit die me in feite vreemd was, een lidmaatschap van de padvinderij. Jongens in uniform, een opleiding tot het 'spel van verkennen', militaristisch, met een belofte tot plicht en van trouw die bijna op een eed leek, een 'krijgslid' en een reglement, leiders, enz.. Een overigens heel sympathieke hopman, Jac. Hovenier, vatte het plan op tot een Postgroep voor zieke jongens, met name in sanatoria. Postgroep stond voor 'padvinderij per correspondentie'. Maandelijks verscheen er een cahier met opdrachten, deels gebaseerd op het boek 'Verkennen voor jongens'. Die moesten op bed door de sanatoriumverkenner worden uitgevoerd. een soort schriftelijke cursus met opdrachten als knopen leggen, spoorzoeken op een getekende landkaart, gefingeerde trektochten, natuurkennis, zoals allerlei diersoorten herkennen en benoemen, allerlei puzzels die de verschillende patrouilles van de Postgroep in onderlinge competitie moesten oplossen. Er was ook een hopman, Jac.Hovenier. Die had voor de oorlog als jongen ook in een sanatorium gelegen. Hij zond informatie naar de directies van kindersanatoria (veel waren er niet) met het verzoek of er belangstelling voor zo'n postale padvinderij was. De geneesheer-directeur Dr.Huet vond dat het geval in zijn herstellingsoord en zo kwam in get A.K.S., de Pluvierenpatrouille. Met Bertus Muller, Niek Heizenberg en ik, zoals te zien op de bedden die op de foto staan. Ik werd tot patrouilleleider gekozen, de PL. Van de N.P.V. kregen we een padvindershoe en een padvinderdas cadeau en vervolgens werden we op een zondagmiddag geïnstalleerd, met de belofte en je hand met drie vingers omhoog.

*Op mijn eer,
beloof ik ernstig te zullen trachten
mijn plicht te doen tegenover God en mijn land.
Iedereen te helpen waar ik kan
en mij te houden aan de padvinderswet.'*

Deze padvinderswet had (toevallig) tien geboden, zoals Een padvinder is eerlijk; Een padvinder is trouw; Een padvinder is hulpvaardig; Een padvinder is een broeder voor alle andere padvinders of een padvinder heeft eerbied voor zichzelf en voor anderen.'

De installatie tot verkenner vond plaats op het terras van Rood 1. Het was in het voorjaar van 1950. Op 't achterste rijtje staat een dikke jongen, dat was de vaandrig, daarnaast Jac.Hovenier met vlag waarop de beloftes werden afgelegd. Zijn vrouw die in 't echt een Akela was (van een meisjesgroep) staat rechts van hem. Ik lig in bed, wederom stiekem voor de foto op mijn rug en niet op mijn buik; Bertus en Niek naast me.

Vooraan zitten vier nogal gehandicapte jongens die met een busje door Hovenier naar het A.K.S. waren gebracht om ook te worden geïnstalleerd. Na een maand of vier had ik echter genoeg van de 'spelletjes' per brief en schreef naar Hovenier dat ik ermee stopte. Intussen had mijn moeder onnodig een echte padvindersbloes gekocht die ik nooit heb gedragen. Erg ondankbaar van mij, vind ik nog altijd.

Een mooie kaart van de Notre- Dame in Parijs, aan de jongeheer Han Diepraam. Mij toegezonden door de Advent Jeugd Vereniging Rotterdam die daar een Jeugdcongres bijwoonde. Aat was er ook lid van en had graag meegewild naar Parijs. Het doet me nog altijd pijn dat het niet kon. Onze ouders hadden het geld nodig 'om Han in Blaricum te bezoeken', hoorde ik later van hem. Ik heb hem toen gezegd dat ik dan liever geen bezoek van Pa en Moe had gehad zodat hij ook naar dat jeugdcongres had kunnen gaan. Van de afzenders zijn er al enkele overleden, zoals Rinus en Mien Eykelenboom, de jeugdleider (oom) Teun Dubbeldam en zijn vrouw (tante) Pleun, Henk Hoorweg was een goeie vriend van Aat (hij legde Aats tuin aan toen die op zijn ergst ziek was). Als eerste staat de naam mijn nicht Janny Wiekart die nog altijd leeft en nu 84 is.

Twee groepsfoto's in Hoog-Blaricum, een op het midden bordes van het Hoofdgebouw met allemaal herkenbare verpleegsters. Er staan heel aardige bij, zoals staande helemaal links Elly van Laanderen, gehuld in een lange mantel, een knappe en heel ondeugende meid. Ook Nico Wouda, achterste rij vierde van links en Jan Pöckling (alleen hoofdhaar zichtbaar) staan erbij als bijna genezen patiënten. Op twee na herken ik alle gezichten, maar hun namen ben ik vergeten.

Voornamelijk patiënten van Rood III waar ik later, begin 1950, weer naar toeging. Buiten op het terras. Er staan twee verpleegsters bij. Geheel links zuster Strake, zonder kapje, 1^e verpleegster, en naast haar weer Zuster van Laanderen ofwel Elly (een van de weinige die toen hun voornaam bekend maakte; nu is het andersom, wel voornaam geen achternaam). Naast die ondeugende Elly zit Pim Shäperkötter, daarnaast Nico Wouda, Jan Pöckling, een uitgesproken boefje, Rob van Ginkel, Hero Oosterlo, Adri Streefkerk, een Rotterdammer die zelfs op de foto zichtbaar een korset om heeft vanwege zijn spondylitis. Hij heeft na zijn genezing nog een supermarkt gehad op Charlois, maar is toch vrij jong gestorven. Hij was een klant van mijn broer die de ramen van de winkel schoonmaakte en soms met hem over

Hoog-Blaricum sprak. Daarvoor in bed drie jongens waarvan ik de middelste ben. De naam van de jongen links van me ben ik ook kwijt, maar rechts ligt half op zijn buik Arnold Schaap.

Dit is Jos(ine) Duchateau, het Brusselse verpleegstertje in Hoog-Blaricum dat zich mijn lot erg aantrok en me voorzag van allerlei boeken. Ze kwam me later met haar man opzoeken in het Zeehospitium. Ze was een ontwikkelde jongedame, hielp me met Frans en wees me op hoogtepunten in de literatuur. Op het volgende plaatje staat ze tussen Bertus Muller en mij. Dit was in 1948 en ik mocht al een uurtje per dag uit mijn gipsbed, 'op me buik' vanwege doorligplekken, hoewel ik me daar niet altijd aan hield, zoals men ziet.

Ook in het Amsterdamsch Kindersanatorium Hoog-Blaricum hadden bezoekers, ouders en familieleden boven de 14 jaar een bezoekkaart nodig, een 'Toegangsbewijs voor het bezoeken van Johannes Diepraam', dit bewijs was geldig voor Woensdag en Zondag van 14.15 tot 16.15. Ook hier staan achterop bepalingen, maar niet zo streng als in het Zuiderziekenhuis. Overtreding ervan betekende weigering van het bezoek.... De kaart is ondertekend door de Geneesheer-Directeur Dr. W.J. Steyling, de opvolger van de al bejaarde Dr.G.J. Huet die het sanatorium door de moeilijke oorlogsjaren had gevoerd (zie hierbij het jaarverslag van 1944-1945 – ontleend aan een internetbron).

Ook nog wat vrolijke kiekjes van Rood 3 in 1950. De eerste geeft een lopend viertal patiënten weer voor wat struiken: de twee 17-jarigen zijn Rob van Ginkel (links) en NicoWouda. Daarvoor Hero Oosterlo en Pim Shäperkötter wiens achternaam gewoonlijk nogal in plat Mokums als 'schapeku...' werd omgezet. Het tweede plaatje toont de twee oudere jongens met hun armen om zusters en daarvoor weer Hero en Pim met een derde jongetje (die overigens op het voorgaande plaatje deels is weggedoken). Hij kuurde ook niet op Rood 3, maar op Rood 2. Ik herken hem niet meer. De sikjes, snorretjes en pupillen heb ik er meer dan een halve eeuw geleden opgezet.

Deze twee randgekartelde plaatjes zijn ook grappig. Ze tonen geen gefrustreerde zieke jongens, hoewel de meeste al jaren in Hoog-Blaricum waren. Op de bedden zitten of liggen we als vrienden bij elkaar: van l. naar r.: o.a. Hero, Bert, Paul, Nico, Arnold, Rob en ik, met bril. De twee overgebleven jongens herinner ik me wel, maar ben hun namen vergeten.

Op dit kiekje staat Bertus Muller, de jongen die net als ik eerder op Rood 1 lag. Hij had een tuberculeuze coxitis. Hier is hij bijna beter en mocht niet lang daarna naar huis. Het is nooit meer goed met hem gekomen, geen baan, altijd in de bijstand en daardoor vaak in psychische moeilijkheden. Nico Wouda zit naast hem, de drie zusters staan ook op de eerdere groepsfoto op het bordes.

Op de andere kiek, staan ze bij het pierement, echt Amsterdams. Onder andere Rob, Hero en Arnold. Deze foto's zijn gemaakt nadat ik was vertrokken naar het Rotterdamsch Zeehospitium en door deze jongens me toegestuurd.

Ten slotte bij dit gedeelte over Hoog-Blaricum enkele tekeningen die ik later maakte van de ligging van het Hoofdgebouw en de beide vleugels alsook het gazon voor de terrassen en de indeling van de zalen in de beide vleugels en de achterliggende medische faciliteiten.

In Hoog-Blaricum kreeg ik mijn eerste gipsbed. Het ingipsen over mijn lichaam was een uiterst benauwende gebeurtenis. Van dat ingipsen en de constructie van het gipsbed hierbij elk een tekening.

De onzichtbare Zee van het Zeehospitium in Katwijk aan Zee

Wat hierna volgt is een overzicht in beeld en tekst van mijn laatste vijf sanatoriumjaren. Ze gingen van 1951 tot de laatste week van 1955. Net als de vorige acht jaar in resp. het Zuiderziekenhuis, in het Koch Paviljoen voor TBC bij dat ziekenhuis en het A.K.S. Hoog-Blaricum waren deze jaren oorlogsjaren, zij het niet in de dubbelzinnige oorlogstijd van 1943 tot 1945.

Daarbij moet ik meteen stellen dat mijn kansen op een 'overwinning' op de tuberkelbacillen, de torren zoals we het als patiënten noemden, in het Rotterdamsch Zeehospitium halvevege mijn verblijf daar snel stegen. De geneesheer-directeur daar, Dr. Emile Warns, had baanbrekende ideeën op het gebied van bottuberculose en een speciale combinatie van toen beschikbare medicamenten.

Emile Heinrich Julius Warns was een uitzonderlijke man met wie Elsa en ik tot zijn dood op 93-jarige leeftijd contact hebben gehad. Zijn vrouw en hij bezochten Elsa's exposities, kwamen bij ons op visite en wij bij hen. Hij promoveerde in 1945 op een dissertatie met de veelbetekenend titel: *De beteekenis van bloedonderzoek bij skelettuberculose: (bezinkingssnelheid, bloedbeeld, reactie van Weltmann)*. Eind 1953 bedacht hij een lange medicijnkuur voor mij, in een laatste poging de miliaire tuberculose, uitgezaaid van mijn longen en milt naar nieren, blaas, lever, darm, rugwervels en mogelijk ook beenmerg met kalkafzettingen in de kransslagader) tot stoppen te brengen.

De kuur bestond uit een gecombineerde toediening van PAS ofwel para-aminosalicylzuur, INH ofwel isoniazide en Streptomycine. Het werd een langdurige kuur, maar gelukkig bleven bijwerkingen vrijwel uit. Het is mogelijk dat juist de combinatie van de drie medicamenten de toen al bekende bijwerkingen verminderde. Het kan echter ook zijn dat er op latere leeftijd ziekteverschijnselen door zijn ontstaan, zoals immuniteitsziekten als diabetes en coeliakie. Dat laatste is overigens een theorie van mijzelf, als medisch ongeschoolde.

Hoe dan ook, dit *pasinstrep*, zoals ik het noemde, sloeg aan, zij het heel geleidelijk. Eerst kwam het ziekteproces in de wervels tot rust en daarna in de nieren en de wat geringere aandoeningen in de andere hiervoor genoemde organen. In de laatste week van 1955 werd ik 'genezen' ontslagen. De aanhalingstekens staan er omdat recidives kunnen ontstaan, zoals mij in Scheveningen overkwam waar ik in 1961 woonde. Dit was na een drukke tijd voor de instantie waarvoor ik toen werkte. Later, in 1969, wederom een kleine terugval toe we in Delft woonden en ik Rifampicine kreeg, een middel dat tuberkelbacillen doodt, dus bactericide. De eerder genoemde middelen zijn bacteriostatisch, ze kapselen in tot verkalkingen.

Het Zeehospitium werd in 1909 door koningin Emma geopend. Tijdens de oorlog was het een onderkomen voor Duitse militairen, verbonden aan de Atlantik Wall. Het Zeehos verhuisde toen voor vijf jaar naar dat Paterswoldse hotel, zoals ik eerder meldde. Het Zeehos, vaak ook 't Hos genoemd, was de populaire benaming voor dit sanatorium. Het stond dicht bij de Katwijkse kust, de afdeling voor volwassen patiënten, het Paviljoen, stond in feite op enkele tientallen meters van de Katwijkse boulevard. Daar nog dichterbij was de Zeehal, een kleiner afdelingsgebouw voor mannelijke patiënten met open, dus erg besmettelijke tbc. Voor vrouwen met open tbc was de Duinhal iets verderaf, tussen de duinen. Nog dichterbij het vissersdorp was het Hoofdgebouw aan de Drieplassenweg, zij het met een oprit van circa 50 meter. De genoemde verschillende bijgebouwen kwamen in de loop der jaren erbij, de meeste na de 2^e wereldoorlog.

Zo ook de twee vleugels voor resp. de meisjes- en de jongensafdelingen. Het fotootje hierbij toont de meisjesvleugel en de achterzijde van het Hoofdgebouw. Ik schoot dit plaatje vanaf terras en over de bed heen vanuit mijn gipsbak (zie verderop), want de metalen bogen aan het voeteneinde zijn te zien.

Verder enkele geprinte beelden uit een brochure van het Hoofdgebouw aan de voorzijde en van het genoemde Paviljoen.

Een blik op Katwijk aan Zee, de Drieplassenweg en in de verte De Vuurbaak en links de Duinhal. Ook nog een recenter plaatje van De Vuurbaak, de oudste vuurtoren van Nederland.

Ik kwam op wat men de Ziekenkamer noemde. Een driepersoonskamer die Dr. Warns had bestemd voor jonge patiënten die doorleerden of studeerden. Sommige bleven zo lang ziek dat ze niet langer jong genoemd konden worden. Deze kamer lag op het einde van de jongensvleugel die hier te zien is terwijl er een lange stoet bedden en gipsbakken naar de lagere school verderop werd versleept, op elke schooldag heen en weer. Aan het einde van deze vleugel, dus geheel rechts op de hoek zie je het raam van de Ziekenkamer, mijn onderkomen.

Die school stond circa vijftig meter verder om de hoek van de jongensvleugel. Op dit plaatje is die te zien, links van het groepje verpleegsters met wat patiënten. De links staande gebilde jongeman was trouwens Klaas Wilemse, een van de twee eerste kamergenoten op de Ziekenkamer.

Op deze plaat staat de school, maar met het terras vol bedden en gipsbakken, tafeltjes en stoeltjes voor lopende leerlingen.

Ikzelf ben nooit naar die school gereden. Ik volgde aan bed lessen van docenten, zoals hier van de heer Smink, die gekscherend 'Dop' Smink werd genoemd. Hij gaf bevoegd les in wis- en natuurkunde, scheikunde, aardrijkskunde, Duits en zelfs handelsvakken, en nog wat, een zeer veelzijdig man, want hij speelde ook in Leids Filharmonisch Orkest als cellist. Engels, Frans en Nederlands kreeg ik van mevrouw Jantzen. Ze stoomden mij klaar voor het staatsexamen.

Gipsbedden noemde ik al. In het Zeehos kreeg ik ook een gipsbed. Alleen werden die gipsbedden niet in of op een ziekenhuisledikant geplaatst, maar in wat men een gipsbak noemde. Een naar lichaamslengte gemaakte houten bak op een metalen frame met wielen. Daarin werd het gipsbed gemonteerd. Op de foto's hierbij is dat gipsbed en de gipsbak als onderstel te zien. Rechtsonder ziet men een hoekdeel van die houten bak. Een stukje van het gipsbed is ook te zien, namelijk de hoofdschelp. Daarin hoorde mijn hoofd te zitten, maar voor foto's smokkelde ik vaak, evenals in Hoog-Blaricum trouwens.

Een tekening van zo'n gipsbak, in kleur is aangegeven hoe de constructie was, waar de armsteunen zaten en hoe de spiegel was gemonteerd. Deze tekening heb ik in het Zeehos gemaakt en later overgenomen in een van mijn herinneringencahiers.

Ik ben hierop 17 jaar, hetgeen getoond wordt op dit nogal primitieve kalendertje van 1954. Kijk je bij augustus dan was ik dat jaar op zaterdag jarig. Iedere patiënt kreeg in 1954 zo'n dingetje, misschien om 'bij de tijd te blijven'. De jaren gingen immers voorbij terwijl alles om je heen onveranderd bleef.

Aan die gipsbak zat een spiegel bevestigd om de patiënt met nekwerveltuberculose toch een beeld van zijn/haar omgeving te verlenen. Ook waren aan beide kanten een armsteunen. Dat is te zien op deze foto. Waar ik jammer genoeg geen foto van heb, is van de Olympa-typemachine op mijn borstkas. Daarin typte ik, met een spiegelblik op het toetsenbord, stencils in. Die werden gebruikt om de door mij geredigeerde en volgeschreven sanatoriumkrant voor de jongens- en meisjesafdeling *De Jonge Vuurbaak* af te drukken. Dit krantje was een aanvulling op *De Oude Vuurbaak*, de sanatoriumkrant van de volwassen patiënten.

Een tekening van zo'n gipsbak met een gipsbed er in. Toen ik mijn gipsbak mocht 'afdanken', maakte ik deze tekening die ik later in een van mijn herinneringscahiers heb overgenomen.

De functie van de spiegel verdiende een korte fotoreportage. De deze foto maakte Ab te Nijenhuis, Amsterdammer met een coxitis, een aangetaste fremurkop. Daarop staat, of beter, ligt Joop de Koning, Leidenaar, die in een gipsbak naast mij ligt. Mijn gezicht is in mijn spiegel ook te zien.

Later deed Ton van Antwerpen, Rotterdams kamergenoot na het vertrek van Joop, er nog een schepje bovenop. Hij maakte drie kiekjes. Op de eerste hanteer ik de spiegel zodanig dat het gezicht van Ton er in wordt weerspiegeld. Vervolgens zie je in mijn spiegel beide kamergenoten, Ab en Ton. In foto 3 zie je stukjes van alle drie met centraal een verpleegster, de kamerzuster.

Behalve studeren, deden we veel dingen op de Ziekenkamer. Ik werkte mee aan de Sanatoriumradio, aan de sanatoriumschaakcompetitie die ik een keer won, we kaarten ook zoals hierop te zien is.

Twee ledikanten en twee gipsbakken werden in een carré om een tafeltje gezet. Op deze foto spelen we canasta, vaak ook bridge. Zittend of liggend Harry Lensvelt, Ab te Nijenhuis, Joop de Koning en ikzelf, maar onzichtbaar. Mijn hoofdeinde zit achter Harry. Hij lag op een aparte kamer vanwege zijn tbc-aandoening van de endeldarm. Alleen buiten was zijn nabijheid te verdragen, want hij liet voortdurend afschuwelijk stinkende winden. Aan het bed van Harry hingen twee bordjes die aangaven wat geoorloofd was voor deze patiënt. Een A, de laagste graad en MA wat betekende dat hij zowel in de zon als in de wind het terras op mocht gereden. Dit was in de zomer van 1954.

Deze foto toont mijns inziens drie beelden. Ten eerste zien we het Rotterdamse Advent Jeugdkoor dat mij in de zomer van 1954 bezocht om te zingen. Geheel links staat mijn broer Aat. Hij kijkt ook naar links. Daarnaast een medepatiënte, Mea van der Wal, overleden in 1997. Zij was net als Aat Adventist, vandaar. De meeste van dat Jeugdkoor zijn nu bejaard. Op de achterste rij v.l.n.r.: Roos de Ruiter (?), Elly Oosterwal, Nico Stens, Plonie Stens, Hans Stens, Magda van Kooy, Frits Kückük, Riet van Kooy (wijlen mijn eerste vrouw), jeugdleider Teun Dubbeldam, Rinus Eikelenboom, Henk Hoorweg, Thijs Westrate, vooraan knielend v.l.n.r.: Mien Eikelenboom, Lenie Barendrecht en Riet Kückük. En dan ikzelf, in volle glorie languit in mijn gipsbak die hierop goed te zien is, maar echter ontzetting opriep bij de jongedames van het Jeugdkoor. En ten slotte, de hele buitenkant van de Ziekenkamer met openslaande deuren is te zien.

Een shot door het raam naast mijn plaats in de Ziekenkamer gericht op de Ziekenkamer van de meisjes aan de overkant. Daar ging 't niet om, wel om de ekster die brutaal op het muurtje zit. Jammer, mijn Clack had geen telelens.

De jongensafdeling had vijf zalen met elk tien patiënten. Op deze print een foto van een hoekje in zaal 4, jongens van 6 tot 8 jaar.

Het bezit van een Toegangsbewijs was ook in het Rotterdamsch Zeehospitium nodig voor familie en vrienden van de patiënt. Ook waren er soortgelijke bepalingen als op de kaarten van het Zuiderziekenhuis en Hoog-Blaricum stonden. Ik vermoed dat die van overheidswege, dus het Ministerie van Volksgezondheid waren vastgesteld. Wel waren er voor een gezin twee toegangskaarten verkrijgbaar. Wat de aantekening 'formulier ziekenfonds' inhield, is mij onbekend. De tekst is in een vooroorlogse spelling en de kaart is gedrukt in 1948.

Uitzicht over het terras om de hoek van de Ziekenkamer

Zeven zusters op het tuinbordes van het Hoofdgebouw. Daarvan zijn er vijf zaalzuster op de Ziekenkamer en aparte kamers ernaast geweest. Staande zuster Keizer (ook op de foto bij het kaarten; de drie naast haar ook, in het midden Eta Stiel die een relatie kreeg met Ab te Nijenhuis. Van de andere drie ben ik de namen vergeten.

In 'vol ornaat' op mijn plek bij het raam van de Ziekenkamer. Dit zal eind derde kwartaal 1954 zijn geweest, enkele maanden na mijn rugoperatie met de botimplantatie tegen de twee cervicale nekwervels.

Interieur van de Ziekenkamer met de volledige bezetting, november 1954. Vooraan Ab, daarnaast Ton en dan ikzelf als *senior patient*, maar qua leeftijd de jongste van de drie. Achter mij de kast waarin mijn boeken kocht bewaren en midden boven de radioluidspreker waardoor ik Bach leerde kennen. Ton zit met zijn zware Underwood-machine voor hem, want hij werkte in het Hos nog aan de administratie van Hunter-Douglas, de Rotterdamse firma voor o.a. Luxaflex in de Piekstraat op Zuid.

Close-up van 'kantoorpik' Ton met zijn machine op een houten blad. Ik houd me verborgen onder het laken. Een kleine blik in de kast. Ook 11-1954.

Deze foto van de schaduwbeelden van Ton en Ab heb ik gemaakt.

Aal van de keuken rijdt langs met de wagen met in de keuken voorgekookt eten in grote gamellen.

De laatste etappes

In de vroege winter van 1954 werd ik geopereerd. Deze laatste etappes waren een proloog op het nieuwe leven dat me wachtte aan een nog te verre einder. Dit klinkt gemaakt en overtrokken sentimenteel, maar het was echt. Zo voelde ik het en het uitte zich op meer dan een manier. Het begon met de verandering van de jarenlange horizontale houding, de bevrijding uit het gipsbed die een feite een nauwe kooi is met als doel je bewegingen af te remmen. Absolute rust was essentieel naast medicijnen. Een voorschrift waartegen ik vaak had gezondigd, vooral in de periode van 'buikligging' in Hoog-Blaricum. Bij die operatie werd tegen de twee intussen genezen nekervels een 'spalk' geplaatst, een implantaat met de grote van een potlood. Dat stukje bot kwam uit mijn rechterscheenbeen. Voorheen kregen zulke spondylitispatiënten een gipsen of een lederen korset om dat nog jarenlang gedragen moest worden vanwege de verzwakking van de aangetaste maar genezen wervels.

Na de operatie ging ik twee etmalen in mijn gipsbed terug en vervolgens werd ik op een *albee* gelegd. Dat was een ziekbed op grote wielen (ze leken op fietswielen zoals te zien is op de foto). Het schijnt speciaal te zijn ontworpen voor patiënten die een rugoperatie hebben ondergaan. Je lichaam ligt voorover op een reeks banden waartussen enkele uitsparingen. Die dienen om een bord onder te plaatsen zodat je met je hoofd op de band en het kussen daarop zelf met vork en lepel je mond kan vinden. Een tweede uitsparing is om te kunnen piesen en poepen. Op de foto is een en ander te zien. Het was geen pretje, maar het vooruitzicht dat dit een noodzakelijke etappe was, maakte veel zo niet alles goed.

Een ogenschijnlijk dramatisch beeld op de *albee*. Achterop staat november 1954 met deze toevoeging. Hier was 't nog niet: 'Proficiat teringlijer!'

Tussentijds een winterbeeld, het terras en de velden voor ons dik onder de sneeuw.

Na de *albee* eerst nog zes weken terug in het gipsbed op de gipsbak, toen een reeks röntgenfoto's die uitwezen dat 't goed zat met de spalk in mijn nek. Warns bekeek ze langdurig een voor een tot hij naar mij in mijn gipsbed toekwam en zijn hand uitstak. Ik schrok eerst, want ik dacht niet aan een felicitatie. Ik mocht' op'. Mijn kooi zou worden gedemonteerd.

Daar staat hij, mijn gevangenis, als een lege verlaten cel. Achterop dit plaatje had moeten staan: Proficiat teringlijer! De gipsbak wordt afgedankt na jaren 'trouwe' dienst. Omdat ik zelf deze foto heb gemaakt, met oneindig plezier en niet te beschrijven intense vreugde, zie je elk verwenst detail. Trouwens ook de schaduw van mijn hoofd op de vloer. De hoofdschelp, de armsteunen, de afzichtelijke houten gipsbak en het vierwielige onderstel. Aan de linkerarmsteun hangt nog mijn studieboekentas. De linten van het 'paardenhoofdstel' aan de hoofdschelp dwarrelen zinloos rond, geen hoofd, geen hoofdboeien meer nodig. Hier en daar zijn ook nog de bindzwachtels te zien, want in een gipsbak waren boeien nodig. 't Enige

gewaardeerde onderdeel is die spiegel aan het hoofdeinde. Daarin weerspiegelt het wit van het verlaten gipsbed. Driewerf Hoera!

Voor 't eerst in dertien jaren mocht ik weer 'gewone kleren' aan, een Harris Tweed colbert en een pantalon, een overhemd, zelfs een dasje. De eerste week was i verplicht met een soort rollator rond te lopen. Ik vond dat zo onnodig dat ik later het onderstuk van de fot heb afgeknipt.

Intussen was er iets moois gebeurd. Ik raakte 'bevriend' ('t was meer dan dat, het was bevriend zoals dat nu geldt) met Ank van wie hier twee foto's staan, ze was mij eerste, zij het dat het na de mooie zomer met haar uitliep op haar ontslag. Verpleegsters mogen geen relatie aanknopen met patiënten. Hetzelfde overkwam Ab met Eta (zie eerder).

Deze foto maakte Ank van mij. Ik keek uit over de nabije zee die ik in de vijf jaar in het Zeehos niet had kunnen zien...

Voor 't eerst op het strand, stil en verlaten, met in de verte het Zeehos en Katwijk, Ton en ik.

Nog twee plaatjes met Ton van Antwerpen die kort daarna 'naar huis' mocht.

Ton in kostuum staat vlak voor zijn vertrek op het terrasmuurtje en slaat een blik op wat hem net al ons lange tijd voor ogen heeft gestaan, de 'bewoonde wereld'. Het zou nog maanden duren voor 't met mij zover was.

Ook ik op het terrasmuurtje, als Franciscus van Assisi de vogels toesprekend...

Intussen waren er twee nieuwe kamergenoten bijgekomen, Dick Drejer en Freek Lomeyer, de een uit Leiden, de ander uit Rotterdam. Ze hielden wel van een geintje. Dick studeerde in Leiden toen hij ziek werd, eerstejaars medicijnen en Freek zat op een technische opleiding op wat nu HBO-niveau is. Beide hadden een longtuberculose. De naam van het zaalzustertje weet ik niet meer.

Het is te zien, drie kamergenoten, twee in bed en die ene lag voorheen eindeloos horizontaal, maar nu ziet hij toe hoe de andere moeten 'kuren'...

Freek in bed, hij dacht alleen maar kunstfluiten en dat deed hij heel goed.

In plaats van bridge en canasta, schaken en dammen, speelden we Subbuteo tafelfootbal op een zelfgemaakt veld op hardboard.

Soms moesten we voor oppas spelen van zaal 5, kleutertjes die al op hun derde tbc hadden, zoals de drie plaatjes laten zien.

Op 10 augustus 1954 vierde ik mijn laatste verjaardag in het Katwijkse strandrestaurant 't Zwaantje, na elf maal eerder in een sanatorium. We gingen nog even het strand op, met zijn vijven. Mijn zus Riek ontbrak, ze was intussen wel 14 jaar, maar ze was net als leerling-

kinderverzorgster begonnen. Dus met moeder, vader, broer Aat en oma Mastenbroek nog een kiekje op het strand; liever niet in het Zeehos.

En zo werd het wachten, wachten en afwachten... op drie opeenvolgende negatieve urinekweken wat als bewijs gold dat het ook met de nieren weer oké was. En daardoor sloeg de verveling toe, zoals de laatste reeks foto's toont. Gek doen en lachen leek de enige oplossing om de tijd door te komen. De vier volgende kiekjes tonen dit duidelijk.

Zie me hier wachten, met een poging mijn humeur niet te verliezen. Tot die laatste week van december 1955 kwam... Mijn sanatorium jaren waren voorbij!

Veel later: Vrijwillige terugkeer in het A.K.S. en het Zeehos

Thuis met de koffiemolen tussen mijn knieën, dat was een van de eerste dingen die ik vrolijk deed, want die koffiemolen wilde ik vereeuwigen in een stilleven. En dat is kort daarop ook gebeurd. Het paneel hangt bijna zestig jaar later nog in onze keuken.

Kwam ik daarna nooit meer terug in de drie tbc-oorden waarin ik al die jaren had doorgebracht? In het Koch Paviljoen van het Zuiderziekenhuis niet. Een vijftal jaren na de oorlog werden die paviljoens gesloopt, dus lang voor ik weer in Rotterdam op Zuid terugkeerde. Wel ben ik een paar keer in de jaren zestig van de vorige eeuw in het Zuiderziekenhuis geweest toen mijn moeder er een week was opgenomen.

Pas 2012 kwam ik weer in het Amsterdams Kindersanatorium Hoog-Blaricum terug. De naam was al voor 1960 veranderd in Revalidatiecentrum De Trappenberg. Vernoemde naar de nabije Trappetjesberg in het Gooi wat overigens een heuveltje is van tien meter hoog. In 2012 vierde Hoog-Blaricum/Trappenberg het eeuwfeest van de instelling. Ik werkte mee aan een gedenkboek, getiteld *Van Rust naar Beweging* door John Ekkelboom, gaf informatie en werd door de auteur geïnterviewd wat in dit jubileumboek werd geplaatst. Ik werd gevraagd om dat boek in mei 2012 te presenteren in De Trappenberg aan de burgemeester van Huizen. Dat deed ik en ik voeg hierbij enkele foto's van die presentatie en de tekst die ik daarbij uitsprak.

In het Zeehospitium kwam ik de eerste jaren jaarlijks voor controles. Dat kwam omdat ik in Engeland studeerde en daardoor moeilijk op afgesproken tijdstippen naar het Consultatiebureau kon. Dokter Warns ontving me toen altijd op een tijdstip die mij goed uitkwam, wat uitzonderlijk is voor artsen. Toen we Els en ik ons vestigden in Delft en later in Lisse ging ik naar die gebruikelijke controles in Den Haag en later in Leiden.

In april 1996 was er in het Rijnlands Revalidatie Centrum voorheen het Rotterdams Zeehospitium een Open Huis met daarbij een fototentoonstelling over de sanatoriumperiode van het Zeehos. Elsa en ik besloten er een kiekje te nemen. We waren allebei verrast. Els omdat ik op diverse foto's uit 'die ouwe tijd' stond, of beter lag, en ik omdat ondanks allerlei

de belevenissen van toen uit mijn herinneringen dacht te hebben gewist, kwam veel ervan weer tot leven. Rond de eeuwwisseling was veel gebeurd dat aandacht nodig had en kreeg, pas toen ik na 2010 mijn cahiers met herinneringen opsloeg, kwamen ze terug en kwam ik tot de gedachte ze in een literaire opzet vast te leggen, waardoor in 2012 *Een krijtuit strijdperk* ontstond. Hierin vertel ik in romanvorm de non-fictieve sanatoriumjaren van mezelf en het fictieve verhaal van het 6000 jaar oude jongensskelet met tuberculose in de Arene Candide Caverne in Finale Ligure aan de Ligurische kust.

Weer thuis, begin januari 1956, zit ik gelukkig met de koffiemolen tussen mijn knieën de bonen te malen voor een ouderwets bakkie uit moeders koffiepote. Als jongen van zeven vond ik dit al leuk, koffiebonen malen. Dertien jaar later wil ik 't dus weer doen. Mijn moeder maakte dit wat te donker kiekje en schreef er achterop: 'Dit waren dankbare dagen'. Treffender kan ze het niet zeggen. Die koffiemolen staat te pronken op zolder, bij een kleine collectie van dat type. Bovendien maakte ik kort daarop een olieverfstillevan ervan met o.a. een Keuls Potje erbij. Dat heeft tot haar dood en die van mijn vader en mijn broer Aat in de keuken van de Lange Hilleweg, van de 2^e Pioenstraat en Bloemhof gestaan. Nu hangt dat schilderijtje alweer jarenlang in onze keuken.

De Trappenberg 11 juni 2012

De overhandiging. De burgemeester van Huizen, Fons Hertogh, neemt na mijn presentatiepreek het gedenkboek van Hoog-Blaricum/Trappenberg in ontvangst.

Daar staan we; naast mij burgemeester Hertogh, links achter mij John Ekkelboom, de schrijver van het jubileum boek Van Rust naar Beweging en verder een drietal bestuursleden van het Revalidatiecentrum. Allemaal met een bosje en een boekje.

Na afloop van de presentatie loop ik met de organisator van de middag langs het veranderde gebouw. De gevels zijn witgeschilderd, het bordes is verbouwd, maar het pad langs de terrassen maakt nog dezelfde kromming. Links een stukje van de Blauw-afdeling en rechts de Roodvleugel.

Een prachtig overzicht van het grote gazon met het Hoofdgebouw en een mooi zicht op Rood 1, destijds de zaal voor bottuberculose en naast het Hoofdgebouw rechts zaal Blauw 1 met de meisjes die bottuberculose hadden. Dit is ook een mooie foto. De Roodvleugel met de zalen 1 tot 5 en aan het einde de aanbouw die toen voor jongens met open tbc was ingericht (verboden gebied voor elke gezonde). Het terras is verfraaid met wisselende plavuizen in rood en grijs. De muren en vensters zijn zoals toen ook hadden moeten zijn om ook het uiterlijk in het beeld van een krijtuit strijdperk te krijgen. De mooie kweekbakken op het terras vormen waarschijnlijk onderdeel van de arbeidstherapie. Het lage muurtje van het terras is vervangen door mooie heesters en struiken.

(dit zijn vijf foto's van de serie schitterende foto's die Mattijs Diepraam toen van de presentatie en van de metamorfose die Hoog-Blaricum meemaakte toen het De Trappenberg werd)

En dan hierbij ook nog mijn toespraak die behalve lof voor de schrijver en de waarschuwing om het Revalidatiecentrum Trappenberg niet zomaar op te heffen, zodat dit een soort hotel kan worden, terwijl de wedergeboorte van een resistente tuberculosebacterie snel nadert, ook een terugblik naar het toen dat ik meemaakte in dit sanatorium, droeve en leuke herinneringen.

Bezoek aan het Zeehos in 1996

Eerst een al geplaatste foto in dit herinneringsboek, een beeld op Katwijk vanaf het Hoofdgebouw toen met links de Duinhal en daarnaast de Vuurbaak en meer naar rechts het kerktorentje. De huizenrij staat op de Drieplassenweg.

In 1996 in kleur met ongeveer hetzelfde beeld, maar meer naar links de Vuurbaak en ook de duinpan. Els kijkt ernaar, want ik heb haar net verteld van duinweggetje dat zichtbaar was op de sombere foto uit 1950. Op de tweede kleurenfoto is het beeld meer naar rechts. Ook het kerktorentje is daarop te zien. Op de voorgrond een toen (1955) nieuw keukengebouw met restaurant voor het personeel.

De drie volgende beelden tonen het verschil tussen enerzijds kleurfoto's en zw/w fotografie, maar anderzijds tekent dit ook het verschil tussen het toen en het nu. Een somber, bijna dreigend Hoofdgebouw en het middenterrein met beide vleugels in de sneeuw als tegenbeeld van een veraf gelegen Hoofdgebouw met bij het groen in de voorgrond een voormalig gipsbedpatiënt op de been die terugblijkt.

Dat geldt ook voor de volgende twee foto's. Het Hoofdgebouw aan de achterzijde met de meisjesvleugel zoals ik dat toen jaar in jaar uit waarnam en in 1996 het middenterrein tussen de vleugels met kassen, bloemperken en de jongensvleugel.

Een zeer contrasterend beeld van het middenterrein tussen de meisjes- en jongensvleugel en achter het Hoofdgebouw. Vanuit dat gebouw is deze foto destijds gemaakt door Ank, en wel op mijn verzoek met mijn Clackje. Het zijn niet alleen de sombere zw/w tinten, ook niet het winterse karakter, veel is namelijk bedekt met sneeuw, maar vooral de leegte. Er groeide alleen wat gras en er stonden wat struiken. Helemaal links zien we de houten Lighal die tijdens mijn vijfjarig verblijf in het Zeehospitium niet meer werd gebruikt en naar de horizon toe de duinen. Vergeleken met de kleurrijke foto's die we tijdens ons bezoek van dit terrein maakten, is het een mistroostig beeld. Bijna symbolisch voor de kansen op volledig genezing van de tuberculose.

De gang van de jongensafdeling met de zalen voor kinderen van tot 16 jaar, thans de Mytylschool van het Rijnlands Revalidatiecentrum. Door deze gang ben ik talloze malen horizontaal in mijn gipsbak naar de röntgen- en andere onderzoeksafdelingen gereden. Onder de gangvensters zitten nog dezelfde tegeltjes; ze staan in mijn geheugen gegrift.

Elsa in de gang van de voormalige meisjesafdeling.

Op de Trap in de hal van het Hoofdgebouw. Die is geschilderd, verfraaid, evenals de wanden. Tegenover deze trap was de spreekkamer van dokter Warns. Destijds was dit de toegang naar de twee verdiepingen van het Hoofdgebouw met kamers voor het verplegend personeel. Helemaal bovenin had ook Ank haar kamertje met een collegaatje. Toen ik op de been was, keek ik langskomend vaak naar boven, maar dat was gesloten voor lopende patiënten. Tijdens dit Open Huis mocht ik wel naar boven, wat ik nieuwsgierig ook deed. Er was van jonge, knappe blonde verpleegstertjes niets meer te bekennen.

En dan de Ziekenkamer. Hij was er in 1996 nog, dus neem ik aan, ook nu nog. Op een ding na onherkenbaar veranderd. Zie het zw/w beeld uit 1954, in mijn gipsbak lig ik voor een kast. En kijk dan naar de Ziekenkamer in kleur. Ik lig niet, maar ik sta. Dat is mijn persoonlijke verandering. Ik ben het allebei, maar ook weer niet. Deze twee foto's bij elkaar geven treffend mijn huidige gevoelens weer. Opluchting en beklemming, somberheid en vrolijkheid, beide door de sfeer die in de foto's ligt, er niet in is gelegd door de fotografie, maar door de realiteit van toen en nu. De enige concrete overeenkomst is de kastdeur aan de rechterkant. Die is onveranderd gebleven. De rest is gewijzigd door het hedendaags gebruik, geen Ziekenkamer meer, maar een spreekkamer voor een kinderarts of zo.

Dit plaatje heeft maar ten dele met mijn sanatoriumjaren te maken. De jongeman die links staat is echter wel een medepatiënt, namelijk Chris Leander van wie ik enkele foto's uit zijn Zeehoservaringen kreeg. Zoals de foto van de band die hij met enkele strijdmakkers op een van de zalen had opgericht. De slotfoto van mij waarop ik 'geduldig sta te wachten' op mijn terugkeer naar de samenleving kreeg ik ook trouwens van hem. Hier staat hij bij zijn afscheid, ik meen bijna een jaar later, met Dr. Warns. Hij geeft hem een boek als afscheidscadeau, zoals ik trouwens ook had gedaan. Zo staat de held van dit verhaal ook in beeld, Emiel Warns, de man die me voor een groot deel mijn gezondheid weer gaf.

Tijdens dit Open Huis van het Rijnlands Revalidatie Centrum kwam ik een oude bekende tegen. We herkenden elkaar onmiddellijk. Ik stond bij de fototentoonstelling naar een van de plaatjes te kijken. Een die ook in dit overzicht staat. Ineens stond er iemand naast me. Hij wist mijn naam niet meer, maar ik wel de zijne, Kees Vlieland. Hij was 68, ik 59. Kees was 'dweileur' in het Zeehos. Hij dweilde dagelijks de vloeren met lysol op de jongenszalen en Ziekenkamer. Daarvoor was hij werkzaam op een Katwijkse haringtrawler. Toen de zijtrawler werd binnen gehaald verloor hij drie vingers aan zijn linkerhand, zoals te zien is op de foto. Door deze handicap werd hij schoonmaker in het Zeehospitium tot zijn 65^e. Hij speelde toen nog wel op het kerkorgel in de kerk van de Gereformeerde Bond. In mijn Zeehostijd richtte hij de huisradio op van het sanatorium met een verzoekprogramma muziek en een keer per week hersengymnastiek. Daarvoor stelde ik de vragen en antwoorden op.

Els maakte deze foto. Ook dit is dus een beeld van toen en nu. Dus geschikt als afsluiting van dit beeldtekstverhaal over mijn sanatoriumjaren.